

Remigiusz Sobański

Trybunał metropolity : (uwagi o stosowaniu k. 1438 n.1 oraz 1441)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 38/1-2, 71-77

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. REMIGIUSZ SOBAŃSKI

TRYBUNAŁ METROPOLITY
(uwagi o stosowaniu k. 1438 n.1 oraz 1441)

Wstęp

W wyniku przeprowadzonych pismem apostolskim Jana Pawła II „Totus Tuus Poloniae populus”¹ zmian organizacyjnych w Polsce liczba prowincji kościelnych powiększyła się do trzynastu. Konsekwentnie też – zgodnie z k. 1438 n. 1 – zwiększyła się liczba trybunałów będących sądami drugiej instancji dla trybunałów diecezji sufraganych. Trybunały w nowo utworzonych metropoliach stanęły wobec powiększonych zadań. W niektórych postanowiono stawić im czoła przez ustanowienie drugiego wikariusza sądowego dla drugiej instancji² lub też przez ustanowienie osobnego „Trybunału Metropolitalnego II Instancji” z wiceoficjałem, sędziami i obrońcami węzła małżeńskiego (notariusz ten sam dla trybunału I i II instancji)³. W jednym przypadku obok oficjała ustanowiono wiceoficjała, który jest zarazem „oficjałem II instancji”⁴.

W zdecydowanej jednak większości metropolii nie ustanowili oddzielnego oficjała (wzgl. wiceoficjała) ani trybunału dla spraw apelacyjnych. Nasuwa się przeto pytanie, która praktyka bardziej odpowiada przepisom prawa.

1. K.1594 § CIC/1917: apelacja „do metropolity”

Stosownie do k. 6 § 2 trzeba k. 1438 n.1 interpretować z uwzględnieniem tradycji kanonicznej. Odpowiadający kanonowi 1938 § 1 k. 1594 § 1 CIC/1917 stanowił, że od trybunału biskupa sufragana apeluje się do metropolity. Zwrot „ad metropolitam” z k. 1574 § 1 CIC/1917 wzięto z dawnych źródeł prawa, a to w myśl obowiązującej przy ówczesnych pracach kodyfikacyjnych normy, by słowa zaczerpnięte z dokumentów oddać możliwie wiernie, związłe i jasno⁵. Ścisłe, powszechne i obowiązujące

¹ AAS 84 (1992) 1099-1112.

² Tak w Lublinie – p. *Skrócony Schematyzm Archidiecezji Lubelskiej na rok 1994*, Sandomierz 1993, 167.

³ Tak w Szczecinie – p. *Schematyzm Archidiecezji Szczecińsko-Kamińskiej 1993*, Szczecin 1993, 38.

⁴ *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1994*, Przemysł 1994, 43.

⁵ CIC/1917, *Praefatio* (kard. P. Gasparri).

rozgraniczenie na szczeblach zastępczych władzy wykonawczej i sądowniczej wprowadzono dopiero w CIC/1917 (k.335). Ze sprawowania władzy sądowniczej wykluczono wikariusza generalnego (chyba że mały obszar diecezji lub nikła liczba spraw uzasadniały połączenie w jednej osobie urzędu wikariusza generalnego i oficjała – k. 1573 § 1 CIC/1917), dlatego w CIC/1917 nie mogło być mowy o wikariuszu generalnym jako instancji apelacyjnej, a jedynie o metropolicie⁶. Faktycznie chodziło o trybunał ustanowiony przez metropolitę, co ewidentnie wynikało z k. 1595 mówiącego o trybunale apelacyjnym oraz z dyspozycji nakazujących zachowanie w tymże trybunale norm dotyczących składu osobowego oraz trybu postępowania tych samych, co w pierwszej instancji (k. 1595 i 1596). Ponieważ jednak k. 1594 § 1 CIC/1917 dysponował „do metropolity”, a nie „do trybunału metropolity”, pozostawała otwarta kwestia, czy chodzi o trybunał ustanowiony przez metropolitę dla swojej archidiecezji, czy też o trybunał ustanowiony przezeń dla spraw apelacyjnych.

Kwestię podniósł – jeszcze za rządów prawa dekretalów – D. Bouix⁷ o którym Wernz-Vidal stwierdzają *anceps haeret*⁸.

Autorzy komentujący k. 1594-1595 CIC/1917 zwracali uwagę, że ani dawne prawo nie znało generalnie⁹ odrębnych trybunałów apelacyjnych, ani nowe prawo ich nie wprowadziło. Wniosek stąd wyciągano taki, że nie ma

⁶ W prawie dekretalów zwrot „officialis aut vicarius generalis” (np. Clem. 1,13,3) traktowano nie rozłącznie, lecz jako nazwy oznaczające ten sam urząd. Tak też Decretum de reformatione sesji 24 soboru trydenckiego, c.16: „item officialem seu vicarium constituere” (COD 769). Benedykt XIV stwierdza, że „in aliquibus regionibus ultra montes” istnieje usus, „ut Vicarius generalis ab Officiali distinguatur, et Vicarius nuncupetur, qui ea exercet, quae sunt iurisdictionis voluntariae, Officialis vero, qui iurisdictioni praeest contentiosae”. Autor dodaje jednak: „apud nos autem unus et idem Episcopi vices, in utriusque iurisdictionis exercitio, gerere consuevit” – *De synodo dioecesisana*, III, 3.2. Tak też było w diecezjach polskich – B. K u m o r, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980, 214-245 passim.

⁷ *De iudiciis ecclesiasticis*, Paris 1855, I, 518.

⁸ F. X. Wernz, *Ius canonicum. Ad Codicis normam exactum opera P. Vidali*, t.IV: *De processibus*, Romae 1927, 110, przyp. 3.

⁹ „Generalnie”, gdyż np. w archidiecezji kolońskiej ustanawiano Consistorium pierwszej instancji oraz Metropolitanum jako trybunał apelacyjny i to dla spraw rozpatrywanych w pierwszej instancji zarówno w miejscowym Consistorium, jak też w Consistorium innych diecezji należących do prowincji – F. Walter, *Fontes iuris ecclesiastici antiqui et moderni*, Bonnæ 1861, 532 ns. Ustanowienie osobnych trybunałów pierwszej i drugiej instancji w archidiecezjach lub diecezjach podległych wprost Stolicy Apostolskiej sankcjonowało breve Piusa IX z 15.1.1855, które – nawiązując do dawniej udzielonych władz delegowanych „cognoscendo ac definiendo quaestiones ac controversias, quae interposita appellatione S. Sedis iudicio essent dirimendae, ne scilicet catholici homines in provocationibus deferendis ex longo terrarum intervallo detrimenti aut incommodi quidquam experirentur” – dla tych diecezji nie wyznaczały innego sądu jako drugiej instancji, lecz pozwalały – po zatwierdzeniu sędziów przez nuncjusza – ustanowić ją na miejscu. Oprócz Kolonii było tak we Wrocławiu (H. L a e m e r, *Institutionen des katholischen Kirchenrechts*, Freiburg i. Br² 1892, 315-320), gdzie dla niezależnienia od Gniezna po zajęciu Śląska przez Prusy Benedykt XIV zezwolił na utworzenie drugiej instancji (B. K u m o r, tamże, 125), na Warmii (od XIV w.), w latach 1892-1852 w Warszawie, 1802-1818 w Wigrach (B. K u m o r, tamże, 56; 127).

potrzeby, by metropolita ustanawiał odrębne trybunały dla pierwszej i drugiej instancji, a sprawy apelacyjne mogą rozpatrywać oficjał (wzgl. wiceoficjał) i sędziowie ustanowieni jako trybunał pierwszej instancji¹⁰. Taki pogląd wydają się też implicite reprezentować autorzy, którzy ograniczali się do stwierdzenia, że w k. 1595 CIC/1917 chodzi o sposób postępowania w drugiej instancji¹¹. Jedynie A. Blat zakładał – wydaje się – stanowisko odmienne, skoro uznawał za właściwe, by sędziów trybunału apelacyjnego wyznaczono na synodzie prowincjalnym¹².

Nie brakowało jednak autorów stwierdzających wyraźnie, że ten sam trybunał metropolity jest dla jego archidiecezji trybunałem pierwszej, zaś dla diecezji sufragalnych trybunałem drugiej instancji¹³, wzgl. podkreślających, że metropolita nie powinien ustanawiać dwóch oficjałów¹⁴. Taką też praktykę, tzn. jeden oficjał i ten sam trybunał metropolitalny jako sąd pierwszej i drugiej instancji, uznawano za regułę¹⁵.

Mimo, że k. 1594 § 1 CIC/1917 literalnie wzięty pozostawiał metropolicie możliwość ustanowienia osobnego trybunału dla rozpatrywania spraw apelacyjnych, trzeba przyznać słuszność pogładowi, że nie było intencją prawodawcy ustanowienie takiego oddzielnego trybunału. Przemawia za tym k. 1594 § 2 CIC/1917, wedle którego w sprawach rozpatrywanych przez metropolitę w pierwszej instancji należało apelować do ordynariusza miejsca, którego metropolita wyznaczył za zgodą Stolicy Apostolskiej raz na zawsze. Oczywiście jest, że chodziło w tej normie o trybunały zarówno *a quo*, jak i *ad quem*, mimo że brak w k. 1594 § 2 słowa „trybunał” Metropolita nie musiał obierać sobie jako instancji apelacyjnej (trybunału) jakiegoś innego metropolity, mógł to być trybunał jakiegokolwiek „ordynariusza”¹⁶. Obrany w ten sposób ordynariusz (tzn. biskup – wedle ówczesnego nazewnictwa – rezydencjalny) nie ustanawiał oddzielnego oficjała ani trybunału dla rozpatrywania spraw rozstrzygniętych w pierwszej instancji w trybunale metropolity, lecz biskupi sąd pierwszej instancji stanowił wtedy drugą

¹⁰ F. Wernz, P. Vidal, tamże, n. 126, s. 110; E. Eichmann, *Das Prozeßrecht des Codex Iuris Canonici*, Paderborn 1921, 61. Pośrednio także S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymsko-katolickiego*, II: *Proces małżeński*, Olsztyn 1960, n.90, s. 61.

¹¹ M. Lega, *Commentarius in iudicia ecclesiastica iuxta Codicem Iuris Canonici*, curante V. Bartocetti, Romae 1938, I, 172; M. C. a Coronata, *Institutiones iuris canonici...*, III: *De processibus*, Taurini – Romae⁴ 1956, n. 1131, s. 52; V. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome iuris canonici...*, III Mechliniae – Romae³, n.45, s. 21.

¹² *Commentarium textus Codicis Iuris Canonici*. IV: *De processibus*, Romae 1927, n.57, s.70.

¹³ . Mörsdorf, *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici*, III, Paderborn⁸ 1954, 59.

¹⁴ H. Jone, *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, III, Paderborn 1955, 47.

¹⁵ M. Prümmer, *Manuale iuris canonici*, ed. VI curavit M. Münch, Friburgi Br. 1933, q. 466, s. 559.

¹⁶ Terminu „ordynariusz miejsca” nie użyto w k. 1594 CIC/1917 wg jego definicji legalnej z k. 198 CIC/1917, chodziło o biskupa rezydencjalnego wg k. 334 § 1 CIC/1917.

instancję dla trybunału metropolity. Dla autorów było to oczywiste¹⁷. Korzystano po prostu z „usług” istniejącego już trybunału¹⁸.

2. K. 1438 CIC/1983: apelacja „do trybunału metropolity”

Przepis k. 1438 CIC/1983 jest bardziej precyzyjny niż k. 1594 §1 CIC/1917. Powiedziano bowiem wyraźnie, że apeluje się do trybunału metropolity. Wprawdzie brak podstaw do przyjęcia, by przez użycie słowa „trybunał” zamierzono przesądzić sprawę w sensie, że musi to być ten sam trybunał, który metropolita ustanowił jako pierwszą instancję dla swojej archidiecezji, ale wolno – wydaje się – przyjąć, że Komisja zakładała, iż trybunał metropolity funkcjonuje jako pierwsza (dla archidiecezji) i zarazem druga (dla diecezji sufragalnych) instancja. Świadczyłby o tym fakt, że kwestii w ogóle nie dyskutowano, natomiast koncentrowano się na sposobie postępowania w drugiej instancji¹⁹. Dlatego też dyspozycje dawnych k. 1595 i 1596²⁰ sprowadzono do jednego, mianowicie k. 1441.

Postanawia on: „Trybunał drugiej instancji winien być ustanowiony w taki sam sposób jak trybunał pierwszej instancji”. Zarówno dyskusja nad jego redakcją, jak też komentarze do dawnych k. 1595 i 1596 świadczą, iż w kanonie tym chodzi o kwestię sądu jednosobowego czy kolegiального: jeśli w pierwszej instancji sprawę rozpatrywał sąd kolegialny (a także wtedy, gdy postępowano w niej wedle k. 1425 § 4), należy w drugiej instancji działać kolegialnie. Norma k. 1441 – „jak już k. 1595 CIC/1917 – dotyczy nie tylko drugiej, lecz również kolejnych instancji²¹ czyli również Apostolskiego Trybunału Roty Rzymskiej, do którego przecież nie odnoszą się normy o ustanowieniu trybunału – „jako trybunału” – drugiej instancji. W zwrocie „winien być ustanowiony w taki sam sposób jak w pierwszej instancji” nie chodzi więc o ustanowienie sądu jako instytucji drugiej instancji, lecz o wyznaczenie liczby składu osobowego dla rozpatrzenia konkretnych spraw apelacyjnych.

Zwrot „do trybunału metropolity” każe wyciągnąć wnioski dalej idące. K. 1420 § 1 zobowiązuje biskupa diecezjalnego do ustanowienia wikariusza sądowego czyli oficjała. Norma ta dotyczy w jednakowej mierze biskupa

¹⁷ H. Jone, tamże.

¹⁸ Także w wydanym 30.7.1958 na podstawie najspecałniejszych uprawnień dekretem Prymasa Polski (N.4250/58/p) uprawniającym Sąd Metropolitalny w Krakowie do rozprawy w drugiej instancji spraw orzeczonych w tymże trybunale w pierwszej instancji nie ma mowy o osobnym trybunale drugiej instancji, a jedynie zastrzeżono, że w drugiej instancji muszą rozpatrywać sprawę inne (z wyjątkiem notariusza) osoby – ale tego samego Sądu Metropolitalnego („ea tamen conditione, ut in secunda instantia omnes Iudicii personae – excepto actuario – aliae sint quam illae, quae in prima instantia causam disceptarunt”) W dekrete prolongującym to uprawnienie czytamy „tamten in alio turno Iudicium” – N. 369/78/P z 17.2.1978.

¹⁹ Communicationes 10 (1978) 244.

²⁰ K. 1596 CIC/1917 autorzy uznawali za zbędny, jego dyspozycja mieściła się w k. 1595 – M. C. a Coronata, tamże.

²¹ M. Lega, V. Bartocetti, tamże.

diecezjalnego i metropolity. Metropolita jako arcybiskup swojej archidiecezji ustanawia oficjała tak samo jak każdy biskup diecezjalny. Ustanowienie oficjała to pierwszy krok na drodze do ustanowienia trybunału pierwszej instancji zgodnie z k. 1419-1437. Z ustanowieniem oficjała (k. 1420 § 1), sędziów (k. 1421), rzecznika sprawiedliwości (k. 1430), obrońcy węzła małżeńskiego (k. 1432) i notariusza (k. 1437) zaistniał trybunał diecezjalny, który, jeśli został ustanowiony przez metropolitę, jest trybunałem metropolity.

W k. 1420 § 1 używa się liczby pojedynczej. Inaczej niż to ma miejsce w odniesieniu do wikariuszy generalnych, kiedy to ustanowienie jednego należy „przyjąć jako ogólną regułę”, natomiast „wielkość diecezji, liczba mieszkańców lub inne racje duszpasterskie” mogą zalecać ustanowienie więcej niż jednego wikariuszy generalnych, nie ma normy, która upoważniałaby biskupa względnie metropolitę do ustanowienia dwóch (lub więcej) oficjałów. Racje, które zostały przez prawodawcę dopuszczone jako uzasadniające ustanowienie więcej niż jednego wikariuszy generalnych (przy możliwości ustanowienia ponadto wikariuszy biskupich), nie zostały przezeń przyjęte za uzasadniające ustanowienie więcej niż jednego wikariusza sądowego. Na analogiczne sytuacje – praktycznie: jeśli tego wymaga liczba spraw – prawodawca znalazł inne rozwiązanie, mianowicie dal możliwość ustanowienia pomocników oficjała, tj. pomocniczych wikariuszy sądowych czyli wiceoficjałów (k. 1420 § 3), od których wymaga się kwalifikacji takich samych jak od oficjała (k. 1420 § 1) i którzy cieszą się taką samą trwałością na urzędzie (k. 1420 § 5 i 1422). Posiadają oni władzę sądowniczą zwyczajną, zastępczą wywodzącą się z władzy biskupiej, a w sprawach dotyczących organizacji sądu podlegają oficjałowi.

Ustanowienie dwóch oficjałów ograniczałoby władzę każdego z nich, precyzuje bowiem zakres spraw (pierwszej lub drugiej instancji). Takie samo ograniczenie ma miejsce, gdy dla spraw drugiej instancji wyznacza się wiceoficjała. Tymczasem oficjał posiada władzę zwyczajną, związaną z urzędem, określoną prawem, a nie dekretem nominacyjnym. Władzy określonej prawem powszechnym nie może ograniczyć prawodawca niższy od najwyższego. Władza (sądownicza) oficjała jest – oczywiście – władzą zastępczą, co znaczy, że (1) oficjał stanowi jeden trybunał z biskupem, ale (2) oficjał nie może sędzić spraw, które biskup sobie zarezerwował (k. 1420 § 2). Biskup – w tym przypadku: metropolita – może władzę sądową wykonywać osobiście (k. 1419 § 1), może też zarezerwować sobie określone sprawy (przestrzegając przy ich rozprawy przepisy prawa procesowego). Metropolita może jednak zastrzec sobie jedynie te sprawy, które ustanowiony przezeń trybunał rozpatrywałby w pierwszej instancji. Podobnie jak każdy biskup diecezjalny jest on bowiem – z prawa Bożego – sędzią jedynie we własnej (archi)diecezji). Uprawnienia metropolity określone k. 435-438 nie rozciągają jego władzy sądowniczej na całą prowincję kościelną. Władza jego trybunału do rozpatrywania w drugiej instancji spraw sądzonych w trybunałach sufraganalnych nie wywodzi się od władzy metropolity, lecz z pełni władzy Papieża, który prawem określa procedurę sądową²².

²² K. L ü d i c k e, *Münsterischer Kommentar*, 1419,9.

Na urząd wikariusza sądowego metropolity składają się dwie warstwy władzy. Jedna to władza zastępcza, substancjalnie ugruntowana we władzy (arcy)biskupa, w zakresie i w sposobie wykonywania określona prawem (a nie wskazaniem biskupa) – i tę władzę wykonuje jako sędzia w pierwszej instancji. Druga warstwa, odnosząca się do spraw apelacyjnych, nie ma charakteru władzy zastępczej, lecz jest władzą, której najwyższy prawodawca udzielił tytulariuszowi sądowniczej władzy zastępczej, tzn. oficjałowi i trybunałowi metropolity. Dokonał tego ustalając procedurę sądową i tok instancji. Jest to więc określona władza związana przez prawo z określonym urzędem. To związanie z urzędem oficjała metropolity władzy rozpatrywania spraw w drugiej instancji zakłada jednak rzeczowo wcześniejsze ustanowienie oficjała i trybunału metropolity jako sądu pierwszej instancji, z którym właśnie prawo wiąże uprawnienia do rozpatrywania spraw apelacyjnych. Trybunał ten działa w pierwszej instancji mocą przepisów prawa (władza zwyczajna) i zarazem mocą władzy metropolity jako (arcy)biskupa (archidiecezji (władza zastępcza), zaś w drugiej instancji działa jedynie mocą przepisów prawa.

Wydaje się przeto, że dla ustanowienia przez metropolitę osobnego oficjała (wzgl. całego trybunału) dla rozpatrywania spraw w drugiej instancji brak tego substratu, od którego prawo uzależnia władzę rozpatrywania spraw apelacyjnych. Skoro prawo wiąże władzę rozpatrywania spraw w drugiej instancji z urzędem oficjała metropolity i jego trybunałem, brak tu podstaw do ustanowienia wiceoficjała wyłącznie dla spraw w drugiej instancji.

Kolejny argument przeciw ustanowieniu osobnego trybunału dla rozpatrywania spraw w drugiej instancji wynika z faktu, że trybunały drugiej instancji nie są w stosunku do trybunałów pierwszej instancji sądami nadrzędnymi we właściwym znaczeniu tego słowa. Nadrzędne są trybunały papieskie, natomiast w drugiej instancji chodzi o trybunał, który ma prawo kolejnego rozpatrzenia sprawy wtedy, gdy strona czuje się pokrzywdzona wyrokiem pierwszej instancji (k. 1628) lub gdy wyrok wymaga – wskutek przepisów prawa – zatwierdzenia przez kolejny trybunał (k. 1682 § 1). Wprawdzie k. 1628 mówi o wyższym sędzim, ale już chociażby z faktu, że dla trybunału metropolity instancją apelacyjną może być „zwykły” sąd diecezjalny, wynika, że chodzi o trybunał kolejny, a nie „wyższy”²³. Sędziów drugiej instancji nie wyróżniają wyższe kwalifikacje, tych wymaga się dopiero od sędziów trybunału rzeczywiście wyższego, tj. Roty Rzymskiej²⁴. Tam, gdzie ustanowiono oddzielny trybunał dla spraw apelacyjnych,

²³ Dowodzi tego również fakt, że apelację od wyroków wydanych przez Trybunał Roty Rzymskiej rozpatruje turnus innych sędziów tegoż Trybunału.

²⁴ K. Lüdicke, *Zum Berufungssystem im kirchlichen Ehenichtigkeitsprozess*, w: *Iustus iudex. Festgabe für Paul Wesemann...*, hrsg. K. Lüdicke, M. Mussinghof, H. Schwendenwein, Essen 1990, 532 nss; K. Paarhammer, *Kirchenprovinz – Metropolit – Provinzialkonzil*, w: *Uni Trinoque Domino. Karl Berg im Dienste der Einheit*, hrsg. H. Paarhammer, F.M. Schözl, Thaur 1989, 477.

evidentnie nie kierowano się „wyższością” trybunału apelacyjnego, skoro postawiono na jego czele wiceoficjała. Oznaczałoby to, że kierowano się względami organizacyjno-porządkowymi. Tym jednak można zaradzić przez wewnętrzny podział pracy dokonany przez oficjała. Nic nie stoi na przeszkodzie, by on sprawy apelacyjne przydzielił w sposób stały wiceoficjałowi. Taki wewnętrzny podział pracy nie przekreśla prawa oficjała lub wyznaczonego przezeń wiceoficjała do przewodniczenia – zgodnie z k. 1426 § 2 – trybunałowi kolegialnemu w każdej sprawie, czy to pierwszej czy to drugiej instancji. Natomiast ustanowienie przez metropolitę drugiego oficjała względnie wiceoficjała (oraz ewentualnych sędziów) dla spraw drugiej instancji ogranicza władzę oficjała wyznaczonego zgodnie z k. 1420 § 1 (a także ewentualnie sędziów, jeśli ustanowiono osobnych dla drugiej instancji). A władz i uprawnień udzielonych prawem powszechnym nie może ograniczać podmiot władzy niższy od najwyższego prawodawcy.

Tribunal metropolitanum

(de applicatione c. 1438 n.1 et 1441 animadversiones quaedam)

Nonnulli metropolitae duos vicarios iudiciales constituerunt, unum pro causis in prima, alterum pro causis in secunda instantia agitatis. Alii quidem non duos vicarios nominarunt, sed ad causas in instantia appellationis disceptandas seorsum vicarium adiunctum. Quaestio ponitur an praxis talis can. 1420 § 1 et 1438 n. 1 conformis sit. Auctori ista minime placet.